

پای پژوهش های ایرانی

دکتر ابوالقاسم دادور (دانشیار دانشگاه الزهراء (س))

لیلا پور کاظمی مدرس دانشگاه

سرشناسه : دادور، ابوالقاسم، ۱۳۴۱ -

عنوان و نام پدیدآور : پای پوش های ایرانی / ابوالقاسم دادور ، لیلا پور کاظمی.

مشخصات نشر : سمنان : آبرخ، ۱۳۹۱

مشخصات ظاهری : ۲۱۵ ص.: مصور (بخشی رنگی)، جدول (بخشی رنگی).

شابک : 978-964-7599-73-3

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

یادداشت : کتابنامه

یادداشت : نمایه.

موضوع : کفش کفشی - ایران - تاریخ

شناسه افزوده : پور کاظمی، لیلا

رده بندی کنگره : ۱۳۹۱: ۲۲۲/۵: TS ۱۰۰۰

رده بندی دیویی : 685/320955

شماره کتابشناسی ملی : 2816184

انتشارات آبرخ

پای پوش های ایرانی

مولفان:

ابوالقاسم دادور، (دانشیار دانشگاه الزهراء (س))

لیلا پور کاظمی

طراح جلد: نازلی طواف

چاپ نخست ، ۱۳۹۲

شمارگان ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی و چاپ قائم

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۵۹۹-۷۳-۳

سمنان صندوق پستی ۴۶۵-۳۵۱۳۵

تلفن: ۰۲۳۱-۳۳۳۲۱۹۶

فهرست مطالب

مقدمه ۷

فصل اول: مطالعه پای پوش ها در دوران پیش از اسلام

هزاره پنجم و چهارم قبل از میلاد ۱۴

هزاره سوم تا اول قبل از میلاد ۱۶

مادها ۲۱

هخامنشیان ۲۵

اشکانیان ۲۷

ساسانیان ۳۱

فصل دوم: پای پوش ها در دوران اسلامی (از امویان تا تیموریان)

امویان ۳۹

عباسیان ۴۰

طاهریان ۴۲

صفاریان ۴۳

علویان ۴۴

سامانیان ۴۵

آل زیار و آل بویه ۴۷

۴۹ غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان

۵۴ ایلخانان

۵۷ تیموریان

فصل سوم : پای پوش ها در دوران اسلامی (از صفویه تا دوران معاصر)

۶۳ صفویه

۷۰ افشاریه

۷۳ زندیه

۷۵ قاجاریه

۸۱ پای پوش های دوران پهلوی و معاصر

فصل چهارم: پای پوش های محلی

۹۱ اقوام کرد

۹۷ اقوام خراسانی

۱۰۲ اقوام ترکمن

۱۰۴ اقوام گیلانی و مازندرانی

۱۰۹ اقوام آذری (آذربایجان شرقی)

۱۱۰ اقوام لری

۱۱۲ اقوام بختیاری

۱۱۴ اقوام قشقایی

۱۱۷ اقوام خوزستانی

۱۱۹	اقوام سیستانی و بلوچستانی
۱۲۳	اقوام سواحل جنوب ایران (بندری ها)
۱۲۴	اقوام زرتشتی
۱۲۶	اقوام ارمنی
۱۳۰	نتیجه گیری
۱۴۵	تصاویر رنگی
۱۷۹	فهرست منابع متن
۱۸۴	فهرست منابع تصاویر
۱۹۳	فهرست تصاویر
۲۰۴	فهرست جداول
۲۰۵	نمایه

مقدمه:

فکر ایجاد لباس یکی از اولین مشغولیت های ذهنی بشر اولیه بوده است. او در آغاز به دنبال حفاظتی در مقابل عوارض طبیعی به ویژه سرما بود تا بدن خویش را از آسیب های احتمالی محفوظ دارد. با گذر زمان اندک اندک نیروی خلاقه او پرورش پیدا کرد و پوشاک نیز همانند سایر ابزار زندگی، جلوه تفننی و تزئینی به خود گرفت. به دنبال آن افراد بشر در جای جای کره خاکی بنا به شرایط اقلیمی، نوع فرهنگ و تمدنی که داشتند در صدد ایجاد لباس های گوناگون و هماهنگ با سلاقی خویش برآمدند. قدرت ذوق و ابتکار بشر در طراحی پوشاک به حدی پیشرفت کرد که هر تمدن به تنهایی دارای تعداد بیشماری طرح لباس در رنگ ها و تزئینات متنوع گردید. در این میان ایران یکی از مظاهر تمدن های مهم و مطرح جهان است که پشتوانه ای غنی از فرهنگ و تمدن را داراست و پوشاک بخش مهمی از میراث فرهنگی آن را تشکیل می دهد.

یکی از اقدامات مهم بسیاری از پژوهشگران تحقیق و پژوهش در خصوص تاریخ پوشاک ملل می باشد. پوشاک سرزمین ایران از لحاظ زیبایی، فرم و رنگ دارای تاریخچه ای کهن و قدیمی است. همواره مورخان و پژوهندگانی وارسته در این زمینه تحقیقاتی به عمل آورده اند که حاصل آن چاپ تعدادی کتب تاریخ لباس، منحصر به پوشاک ایرانیان از زمان باستان تا دوران بعد از اسلام بوده است. بر این اساس محققان قادر هستند با استفاده از این منابع، گنجینه کهن پوش ایرانیان را به جهانیان معرفی نمایند. یکی از این نویسندگان و هنرمندان برجسته استاد جلیل ضیاءپور می باشد. ایشان در زمینه لباس های باستانی ایرانیان، پوشاک پس از اسلام و نیز پوشاک محلی مردمان این مرز و بوم کتبی ارزنده از خود به جا گذاشته اند. همچنین در این زمینه می توان از پژوهشگرانی نظیر: یحیی ذکاء، محمدرضا چیت ساز و دیگر صاحب قلمان همچون خانم ها شیرین بزرگمهر، مهرآسا غیبی و پریچهر رحیمی نام برد. علاوه بر این در سالهای اخیر تعدادی از پژوهندگان که در زمینه طراحی لباس تحصیل کرده اند پایان نامه ها و مقالات در خور توجهی ارائه داده اند.

آنچه مسلم است هیچ یک از این منابع یا تحقیقات به بررسی یک قطعه از لباس به شکل مجزا و منحصر به فرد آنطور که لازم است پرداخته است. جز یک مورد تألیف به قلم سهیلا شهشهانی که با عنوان: تاریخچه پوشش سر در ایران، نگاشته شده است. در واقع ایشان با انتخاب سرپوش زنان و مردان از میان بخش های مختلف لباس آنها، توجه را به بررسی سیر تحولات یک جزء از پوشاک بشر متمرکز کرده است. یکی از مزایای این نوع دیدگاه، تخصصی نگریستن هر چه بیشتر به مقوله پوشاک می باشد. زیرا از این طریق می توان نکات ظریفی را که در شرح کلی اجزای لباس لحاظ نمی شود، مورد مطالعه قرار داد. از این رو احساس می شود اگر چنین تحقیقاتی در خصوص سایر اجزای لباس نیز انجام پذیرد به نحوی به داشتن دیدی تخصصی تر نسبت به مقوله تاریخ پوشاک و طراحی لباس در ایران کمک کرده است و از آنجا که تا کنون پژوهشی منحصراً در حیطه تاریخچه پای پوش در ایران از قبل از اسلام تا به امروز صورت نگرفته، پرداختن به این موضوع جای تأمل دارد.

در این میان بد نیست نگاهی داشته باشیم به تعریفی نمادین از کفش که در بخشی از اثر سهراب سپهری به نام اطاق آبی آمده است:

"روی بام همیشه پابرهنه بودم و پا برهنگی نعمتی بود که از دست رفت. کفش، ته مانده تلاش آدم است در راه انکار هبوط. تمثیلی از غم دورماندگی از بهشت. کفش چیزی شیطانی است. همه‌همه ای است میان مکالمه سالم زمین و پا."

نگاهی که شاعر در این تعریف کوتاه از کفش داشته است، کاملاً معنوی و عارفانه است. اما هرگاه به جنبه مادی آن بنگریم متوجه می شویم نه تنها شیئی شیطانی نیست بلکه وجود آن کاملاً ضروری به نظر می رسد. ایجاد تغییر و تحولات ملموس در طرح این قطعه از پوشاک در طول تاریخ می تواند بیانگر میزان بکارگیری ذوق و لطافت بشر در روند تولید آن باشد. زیرا که مرغوب ترین کفش ها یا بهتر بگوییم بهترین طرح ها دو معیار کاربردی و تزئینی را به طور توأمان دارا هستند. قطعاً برای تولید چنین نمونه هایی نیازمند افرادی متخصص و با مهارت لازم هست.

به نظر می رسد آگاهی از چگونگی تاریخچه پای پوش ها به صورت یک مجموعه کامل کمک مؤثری باشد برای کلیه طراحان فعال در این حرفه که درصدد ایجاد طرح های جدید هستند. از این رو در این کتاب سعی شده است با یاری جستن از آن دسته آثار تاریخی که نمایی از پای پوش ها را به همراه دارند به معرفی خصوصیت ظاهری آنها پرداخته شود. در حین این بررسی آشکار می شود که

کشف همچون سایر بخش های پوشاک قدم در راه تکامل نهاده و به معنای واقعی از ارزش تاریخی برخوردار است.

برای آگاهی یافتن از چگونگی تغییر و تحول پای پوش ها نیازمند به یکسری تقسیم بندی هستیم. این دسته بندی ها در مجموعه حاضر به دو شیوه انجام شده است، از آنجا که هدف تحقیق بررسی تاریخیچه پای پوش در ایران است معرفی آنها بر اساس تقسیم بندی ادوار تاریخی مهم ایران صورت پذیرفته است. سپس در هر دوره سعی شده تا انواع کفش ها بر اساس ساق آنها از یکدیگر مجزا شوند.

برای ارتباط هر چه بهتر این دو مقوله با یکدیگر در ابتدای هر فصل به مختصری از مشخصه های اصلی هر دوره تاریخی پرداخته شده است، سپس پای پوش های مرسوم آن دوره معرفی شده اند. مشخصات کلی هر فصل بدین صورت است، در اولین فصل از پژوهش پای پوش های ایرانی از دوران پیش از تاریخ تا قرن هفتم میلادی یعنی زمان استیلای اعراب بر ایران معرفی می شوند.

کلیه پای پوش های ایرانی پس از اسلام نیز در دو فصل دوم و سوم از یکدیگر تفکیک شده اند. فصل دوم از ابتدای اسلام تا آخر دوره تیموری را شامل می شود. فصل بعدی از دوره صفویه تا عصر حاضر را در بر می گیرد. همانگونه که اشاره شد در هر یک از این ادوار از آثار هنری مخصوص به همان دوره به عنوان مدرک و سند تصویری جهت نمایش پای افزار آن دوره استفاده گردیده است.

اما قدر مسلم هنر هر دوره تفاوت هایی با ادوار پیشین و پسین خود دارد، به این نحو که ممکن است هنر خاصی در هر دوره نسبت به سایر هنرها برجسته باشد، در نتیجه معیار معرفی کفش ها در قسمت های مختلف از یکدیگر متمایز می شود. به تبع با توجه به این مطلب در برخی از دوره ها همچون ادوار اولیه اسلامی با کمبود نمونه های مفید جهت آشنایی با طرح پای پوش ها رو به رو می شویم. در چنین شرایطی می توان از طراحی های ذهنی که از روی توضیحات تاریخی در کتب تاریخ لباس ارائه گردیده، استفاده کرد.

فصل چهارم نیز منحصرأ متعلق به پای پوش های محلی و اصیل اقوام ایرانی است. در این فصل تقسیم بندی اقوام با استناد بر نژاد آنها و در برخی موارد ترجیحاً بر اساس استان های ساکن در آن انجام شده است. در قسمت نهایی نیز با کمک تصاویر موجود در قسمت های قبلی و تطبیق آنها با یکدیگر وجود برخی شباهت ها و تفاوت های اصلی آشکار می شود.

درمجموع با در نظر گرفتن کلیه مطالب مکتوب و تصاویر گردآوری شده رسیدن به نتایج نهایی را امکان پذیر می سازد. در این میان نیز می توان به یکسری از اشتراکات و افتراقات میان دو گروه کفش های تاریخی و محلی رسید.

مهمترین هدف این پژوهش عبارت است از نگرشی دقیق به چگونگی سیر تحول پای پوش های ایرانی که طی مراحل ذکر شده، انجام گرفته است.

انگیزه دیگر این پژوهش توسعه بخشیدن به مطالب مرتبط با تاریخ پوشاک ایرانیان به شیوه تخصصی است تا از این طریق بتوان اشتیاق بیشتری در مطالعه مبحث تاریخ لباس در میان علاقمندان به آن ایجاد کرد.

در پایان شایسته است از همکاری های آقای سروش هاشمی و سایر دست اندرکاران انتشارات آبرخ سپاسگزاری نمائیم.

دکتر ابوالقاسم دادور

لیلا پور کاظمی